

Nr. 8 (36)/ AUGUST 2023

Cetatea Cavalerilor

Fondator, Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

JURNAL DE VACANȚĂ (2000): O VIZITĂ ÎN NOUA ZEELANDĂ (2)
- „THE GREAT DAME OF ROMANIAN LITERATURE”

George ROCA

Zoe Dumitrescu Bușulenga

M-am întristat atunci când am aflat vestea trecerii în neființă a mamei Benedicta, adică a profesoarei Zoe Dumitrescu-Bușulenga. Acest fapt a declanșat derularea prin memorie a unor amintiri care mă legau de această personalitate românească, de această doamnă a literaturii române. Cu toate că am avut intenția să scriu acest eseu imediat după ce am auzit de plecarea domniei sale spre grădina Edenului, mi-a venit totuși așa de greu „să mă pornesc”, să scriu despre dânsa. Sunt convins că lucrarea mea va părea foarte modestă pentru descrierea unei asemenea ființe. Ferice de cei care au cunoscut-o mai bine, i-au fost în preajmă, ca prieteni, colegi, sau ca simpli studenți.

Zoe Dumitrescu-Bușulenga! De acest nume sonor mă leagă mai multe amintiri plăcute. Parcă mă văd tânăr, student la filologie, la limba și literatura română, când preparatorul

nostru, Aurel-Dragoș Munteanu¹, tânăr și el la vremea aceea, acum plecat de câțiva ani buni în lumea celor drepți, ne-a vorbit la mai multe seminarii despre Mihai Eminescu și cei care s-au dedicat să-i dezvăluie tainele: Titu Maiorescu, Nicolae Iorga, Perpessicius, Gheorghe Bulgăr, Dumitru Murărașu, George Călinescu, Tudor Vianu, Zoe Dumitrescu-Bușulenga și mulți alții. Însuși profesorul nostru de la catedra de istorie a literaturii române, Lucian Drimba, admirând scrierile Zoei Dumitrescu-Bușulenga, ne-a atenționat și ne-a făcut cunoscut în termeni foarte elogioși că trebuie să disecăm și să apreciem studii literare ale acestei doamne, meționând, încă din aceea vreme, că face parte din elita eminescologilor. Mai țin minte ca vorbindu-ne despre prima dragoste a lui Eminescu, ne-a dat spre studiu o lucrare proaspăt apărută, având titlul „Eminescu”², iar eu m-am necăjit foarte tare deoarece nu puteam face rost de aceea carte care dispăruse din librărie imediat după apariție.

Anii au trecut. Prin primăvara anului 1972, o însoțeam pe maestra de balet, Viorica Cișmigiu, la o expoziție de grafică mică și ex-libris la Sala Dalles din București. De cum intrăm în sală aceasta îmi spune:

-Uite-o pe Zoe Dumitrescu! O știi?

-Nu! i-am raspuns repede fără să îmi dau seama despre cine este vorba. Ne apropiem de o doamnă brunetă, suplă, înaltă...

-Bună Zoe, ce mai faci?

-Oh, bună Viorica! Ce surpriză! Sunt bine!

-Ți-l prezint pe ... a spus doamna Cișmigiu, înclinând capul spre mine.

Doamna necunoscută, mi-a întins o mână puternică, aproape bărbătească și m-a privit scrutatător cu ochii ei expresivi și inteligenți. Mai întâlnisem o asemenea privire la o altă Zoe³, o fostă profesoară de-a mea, cu care semăna aidoma. S-a prezentat aproape în șoaptă:

-Zoe Dumitrescu Bușulenga!

Am rămas înmărmurit, surpris, aproape fără glas... Deci, doamna din fața mea era faimoasa profesoară universitară, cea care scria în acei ani cele mai interesante studii despre Mihai Eminescu! „ZeDeBe”, cum o porecleam noi studenții de la filologie! Emoționat, mi-am bâiguit aproape numele și i-am sărutat mâna. Ne-a însoțit apoi prin sala de expoziție, dându-ne chiar unele explicații despre exponate, după care am ieșit împreună toți trei, oprindu-ne pe trotuarul din fața sălii de expoziție, unde au mai sporovăit o bucată bună de timp cu prietena ei Viorica, bineînțeles asistate de mine. Se cunoșteau de multă vreme, mai ales că tatăl doamnei Cișmigiu, fusese și dânsul (parcă!) un important om de litere. Din când în când îmi arunca câte-o privire cu ochii aceia adânci și expresivi și încerca politicos să mă introducă în conversație cu câte un „Nu-i așa că...?” sau cu „Sunteți și dumneavoastră de acord...?”. Eu eram fascinat, pierdut în spațiu... Parcă mă hipnotizase! Poate pentru că îi purtam un respect deosebit! Poate pentru că îi citisem unele lucrări, poate pentru că profesorul Drimba, sau preparatorul Munteanu îmi vorbiseră prea la superlativ de dânsa. Îi vedeam doar mâinile, mâinile-i expresive, mâini care parcă vorbeau. Da! Doamna Bușulenga, vorbea cu mâinile! Prin mișcarea lor creaa imagini plastice, care se armonizau perfect cu vocea-i caldă, aproape șoptită. Eram impresionat! Nu mi-o imaginasem niciodată cum arată fizic. În aceea perioada fotografiile erau destul de rare, inclusiv în cărțile autorilor, iar la televizor nu o văzusem niciodată, chiar dacă avusese deja câteva apariții. După un timp, ne-am despărțit, iar însoțitoarea mea mi-a vorbit foarte elogios de doamna Zoe. I-am făcut cunoscut tulburarea prin care am trecut și mi-a spus, la rândul ei, că nu sunt singurul... Încă de când era foarte tânără, Zoe Dumitrescu, impunea respect și ascultare! Poate din cauza acelei priviri penetrante, poate din cauza mâinilor care vorbeau. Cine știe! Mi-a părut rău că am fost atât de timorat. Aș fi avut atâtea întrebări să-i pun... mai ales că „ne” povestise cu lux de amănunte despre un proiect al dânzei care prinsese viață, înființarea de la Facultatea de filologie din București, a unei catedre „Mihai Eminescu”...

Atunci a fost prima și ultima dată când am fost atât de aproape de dânsa. Am mai văzut-o de câteva ori, ba la un spectacol, ba la o conferință. Am întâlnit-o într-o iarnă la un restaurant din Poiana Brașov. Era însoțită de soțul dânzei, domnul Apostol și de un grup vesel de prieteni. M-a observat, m-a salutat făcându-mi cu mâna. Eram impresionat și mândru că mă recunoscuse. De data aceasta, de emoție, am salutat-o cu o voce foarte tare, poate prea tare! Îmi era parcă jenă să mă apropiu de dânsa, să mă duc să o întreb de sănătate sau cum se simte la munte. Îi purtam un respect deosebit, respect și admirație care mă inhiba, cu toate că în general nu sunt un individ timid. Dar dânsa era pentru mine era ceva special, era marea doamnă Zoe Dumitrescu- Bușulenga, om de litere, eminescolog de prestigiu, profesor universitar, autor a mai multor cărți, un model demn de urmat...

A trecut o perioadă destul de lungă, timp în care nu am mai auzit noutăți despre dânsa, deoarece pe la începutul anilor '80 m-am strămutat în Australia. Aici penetrau foarte greu știri și informații despre cei de-acasă, despre cei care i-am admirat, despre cultura, literatura și arta țării care am lăsat-o în urmă, țară care am părăsit-o de fapt din motive destul de nefericite, dar și din dorința de-a ne contopi cu valorile spirituale ale lumii, din dorința de a cunoaște mai multe secrete ale acestui pământ. Mă bucuram din toată inima atunci când venea cineva din țară și aducea un ziar, o revista literară, o carte sau un almanah românesc. Le citeam pe nerăsuflăte dându-le din mână în mână și altor conaționali. Mai păstrez și acum în biblioteca personală câteva reviste literare românești de prin anii '80, primite cadou de la un domn în vârstă, pe care le-am citit și răscitit. Revista „Manuscriptum”, „Viața Românească”, „Cinema” și altele. Dintre autori nu lipsește nici doamna Zoe Dumitrescu-Bușulenga! M-am bucurat mult că am avut privilegiul să citesc aici la Sydney, câteva rânduri scrise de dânsa. Duceam atât de mult lipsa literaturii române!

Apoi, într-o zi, undeva la capătul lumii, am reîntâlnit-o iar pe marea doamnă! Am reîntâlnit-o acolo unde mă așteptam mai puțin, sau poate nu mă așteptam de loc! Am reîntâlnit-o la Wellington în Noua Zeelandă. Desigur, câțiva cititori mai sceptici îmi vor sări imediat în spinare și vor încerca să

Cetatea Cavalerilor

2023 - ANUL IULIU MAIU !

NR. 8(36) AUGUST 2023

spună că sunt neserios, că îi păcălesc, ca doamna Zoe Dumitrescu-Buşulenga nu a fost niciodată în Noua Zeelandă! „Ei nu!” voi zice eu încercând să fac pe ghiduşul! Am întâlnit-o pe coperta unei cărţi! Scria acolo clar: „Zoe Dumitrescu-Buşulenga... The Bro...”. Şi cartea era în mâna unui domn cu părul roşu, cu trăsături de irlandez autentic. Dar să vă povestesc mai în detaliu! Sunt sigur că merită!

Prin luna martie a anului 2000, mi-am luat soţia şi băiatul şi am făcut o excursie de trei săptămâni în Aotearoa sau Ţara Lungului Nor Alb, cum îi zic băştinaşii maorii Noii Zeelande. Am zburat cu avionul de la Sydney la Auckland, iar de-acolo cu trenul şi cu autocarul am vizitat mai multe oraşe ale insulei de nord. După o vreme, am ajuns şi la Wellington, capitala ţării. Am tras la o pensiune din centru oraşului, şi înarmat cu un aparat de filmat atârnat pe un umăr, precum toţi turiştii care se respectă, am început să vizităm muzee, să ne urcăm în turnul de televiziune, să căscăm gura la nu ştiu ce clădiri exotice fără o valoare istorică bine definită, să cunoaştem cât mai mult din cultura poporului *kiwi*⁴ şi a băştinaşilor maori.

Ajungând în marea piaţă centrală de lângă Wellington Warf, vizităm nou-nouţul muzeu naţional de artă, numit foarte simpatic pe maoreşte „Te Papa”, apoi o luăm spre „Civic Square” să admirăm şi „Wellington's City Gallery”, o faimoasă galerie de artă contemporană, a doua ca mărime după „Te Papa”. În faţa acesteia un afiş enorm cu titlul „Viva la vida!” te invita să intri şi să faci cunoştinţă cu Frida Kahlo şi cu Diego Rivera. Expoziţia era organizată cu exponate originale aduse din Mexic. De Rivera, excentricul pictor muralist devenit faimos încă din prima jumătate a secolului trecut, mai auzisem, mai ales datorită fetei care i-o jucase miliardarului John D. Rockefeller Jr., atunci când acesta i-a comandat o lucrare (*Man at the Crossroads*) pentru a înfrumuseţa pereteii faimosului „Radio City” din centrul care îi poartă numele, iar pictorul fără ştirea platnicului l-a pictat pe Lenin în centru lucrării, fapt care i-a făcut pe toţi anticomuniştii americani ai acelor vremuri să-şi pună cenuşa-n cap. Despre doamna cu o singură sprânceană, Frida Kahlo, citisem o carte. Ştiam ca îşi trage „rădăcinile” după tată din România. Picturi „pe viu” ale celor doi (soţi – că au fost însuraţi de vreo două ori) nu văzusem încă! Am intrat deci în muzeu! De la intrare ne-a luat în primire un zdrahon de maor, care ne-a spus foarte politicos să lăsăm la garderobă, aparatul... „de fotografiat”, umbrelele şi sacoşa!

Expoziţia a fost superbă! Am admirat câteva ore lucrările celor doi, după care ne-am reîntors la garderoba pentru a ne lua obiectele lăsate acolo. În faţa noastră un domn roşcovan la păr, cu trăsături de irlandez autentic aştepta şi dânsul la rând! După cum v-am mai spus, acesta avea în mână o carte semnată de Zoe Dumitrescu-Buşulenga: „*The Bronte Sisters Critical Approach*”! O lucrare în engleză despre surorile Bronte. I-am spus în şoaptă soţiei de miracolul care-l văzusem în mâna domnului care îşi lua umbrela de la garderobă.

-Zoe Dumitrescu-Buşulenga? întrebă soţia mea mirată! În acel moment domnul cu carte se întoarce şi se uită cu mirare la noi.

-Vorbiţi rumaneste?

-Da! Şi dumneavoastră?

-Mic, very mic! (Vroia să spună „puţin”, traducând din engleză cuvântul „little”)

Am început să conversăm în engleză şi am aflat acolo la capăt de lume lucruri interesante despre români, despre literatura română, despre Eminescu şi bineînţeles despre autoarea cărţii care o ţinea în mâna dreaptă, doamna Zoe Dumitrescu- Buşulenga.

Domnul Anthony Morris, că așa ne-a spus că îl cheamă atunci când am făcut cunoştinţă, ştia multe despre România. Am văzut că îi face plăcere să converseze cu noi şi deoarece nu cunoşteam pe nimeni în capitala Noii Zeelande, l-am invitat la o cafea să mai sporovăim. A acceptat bucuros. Acolo la masă, ne-a povestit că este profesor de limba franceză şi italiană la un liceu din oraş, că a studiat la facultatea de filologie din Auckland, că după terminarea căreia a făcut un an de studii post universitare la Paris, specializându-se în limbi romanice. Ne-a povestit cum acolo, l-a descoperit pentru prima dată pe poetul Mihai Eminescu, într-un studiu de Alain Guillerrou⁵, apoi cum a fost într-o vacanţă la Bucureşti, unde a vizitat şi universitatea şi în special facultatea de filologie.

După terminarea studiilor la Paris a mai rămas doi ani în Europa de care se îndrăgostise. De dragul acesteia, a plecat în Italia şi a predat limba engleză la o şcoală din Roma. Şi-a perfecţionat foarte mult şi limba italiană, cu toate că specialitatea lui era franceza. Un prieten de-al Rosei del Conte⁶, o faimoasă eminescoloagă italiană, l-a luat cu el la „*Accademia di Romania in Roma*”, unde se ţinea o conferinţă despre latinitatea românilor. Acolo a întâlnit-o pe academiciana Zoe Dumitrescu-Buşulenga

care era directoarea aceluia lăcaș prestigios de cultură. A cunoscut-o și a fost fascinat nu numai de academica limbă engleză care aceasta o vorbea, ci și de cultura ei „gigantă” (acesta a fost cuvântul folosit de interlocutorul meu!).

Profesorul Morris ne-a mai spus că la Roma a citit mai multe cărți ale ilustrei doamne și că autoare i-a și făcut cadou câteva, care le-a adus cu dânsul la Wellington. Cartea care o avea în mână o ducea unui coleg care lucra la un studiu despre romanul „Jane Eyre” și care avea nevoie de niște informații și comentarii „mai speciale” despre Charlotte Bronte și surorile ei. Atunci, în aceea zi de martie, a anului 2000, pe terasa unei cafenele din centrul orașului Wellington, un domn roșcovan, cu trăsături de irlandez, profesor de franceză și italiană la un liceu din oraș, pe nume Anthony Morris, a rostit o frază remarcabilă care mi-a rămas până astăzi în memorie: „*In my opinion, Zoe Dumitrescu Bushulenga is the great dame of Romanian literature!*”⁷ Puteam oare să-l contrazic?

4

Ar fi fost normal să mă opresc aici cu povestirea mea, pentru a da o mai mare importanță celor spuse de acest om străin, aruncat la un capăt de lume, la douăzeci de mii de kilometri de meleagurile mioritice, dar simt că lucrarea mea ar fi fost incompletă dacă nu aș mai fi adăugat câteva date despre această mare doamnă a literaturii românești, date care, consider, că e bine să le știm.

Zoe, fiica Mariei și a lui Nicolae Dumitrescu (avocat), s-a născut la București, în „zodia leului”, la 20 august 1920. Interesant este faptul că mai multe nume din familia celei care va deveni la anii senectuții, Maica Benedicta (Binecuvântata), au rezonanțe creștine! Mama dânzei, ca domnișoară, a avut numele de familie Apostol, iar soțul dânzei s-a numit tot Apostol (Bușulenga). A făcut studii muzicale la Conservatorul „Pro-Arte”, apoi studii juridice și filologice (engleză-germană și istoria artelor). A susținut două teze de doctorat, în drept (Evoluția noțiunii de suveranitate) și în filologie (Renașterea, Umanismul și Dialogul artelor).

În 1948 își începe activitatea didactică, ca asistentă universitară, sub îndrumarea profesorului Tudor Vianu, care o aprecia foarte mult. Până în 1957 lucrează și ca redactor la Editura pentru literatură, și ca cercetător la Institutul de istorie și teorie literară „George Călinescu” (al cărui director devine în 1973). În 1970 este aleasă vice-președinte al Academiei de Studii Sociale și Politice, iar în 1971 primește titlul de profesor universitar. În 1975 este numită șef al Catedrei de literatură comparată din cadrul Universității București. Din anul 1974 este onorată cu titlul de membru corespondent al Academiei Române, în 1990 devine membru titular, iar apoi vice-președinte al înaltului forum (2 feb.1990 – 18 feb. 1994). Deține pentru o perioadă bună de timp funcția de vicepreședinte al Consiliului Național al Femeilor și vicepreședinte al Consiliului Național al Radioteleviziunii Române (1973). Între anii 1991-1997 este numită, cu statut de ambasador (cultural), director al Academiei Române din Roma (Accademia di Romania), Italia. A fost distinsă de două ori cu premiul special al Uniunii Scriitorilor (1986-1989), iar în anul 2003 printr-o hotărâre a Guvernului Român i s-a acordat Ordinul Național pentru Merit (în grad de ofițer) pentru întreaga activitate și contribuția adusă la studierea, conservarea și promovarea României și a patrimoniului cultural național.

A primit recunoștință și lauri și din parte a mai multor foruri academice străine precum: „London Academy of Music and Dramatic Arts” (1993), „Academia Europaea”, Londra (1993) și „Academie Europeene des Science et des Artes” din Paris (1988). În perioada 1973-1979 a fost membră a Comitetului Executiv al Asociației Internaționale de Lingvistică Comparată (1973-1979). Este laureată a Ordinului bulgar „Sfinții Chiril și Metodiu” (1977), „Adelaide Ristori” (1993), „Ordre de la Pléiade” (oferit de Assemblée parlementaire de la francophonie), „Herder” (1988) și Comandor al „Ordine al Merito della Repubblica Italiana” (1978) și „Grande Ufficiale” al aceluiași ordin (1996).

Nu aș vrea să insist asupra activității publicistice a ilustrei doamne, deoarece aceasta este binecunoscută și la îndemâna tuturor celor care vor să o cunoască și să o studieze. Aș vrea doar să mai subliniez că, în afara cărților publicate, a mai depus o intensă activitate literară în paginile a nenumărate reviste precum: „Manuscriptum”, „Revista de istorie și teorie literară” (Revue for Literary History and Theory, director), „România literară” (Literary Romania), „Secolul 20” (Twentieth Century), „Synthesis” (director), etc.

Zoe Dumitrescu-Bușulenga a trăit o mare parte a vieții sale într-un sistem politic unde ateismul era la putere. Totuși, nu l-a uitat niciodată pe Dumnezeu, căutând să respecte legile creștine și să trăiască în perfectă armonie cu Divinitatea. Ultimii șase ani de viață, și i-a închinat întru totul lui

Getatea Cavalerilor

2023 - ANUL IULIU MAIU !

NR. 8(36) AUGUST-2023

Dumnezeu, călugărindu-se. A devenit măicuța (sau sora) Zoe Benedicta. Acești ani i-a trăit retrasă în căsuta ocrotită de „codri de aramă” și în „mândra glăsuire a pădurii de argint” de la Mănăstirea Văratec din Moldova. Acolo, și-a luat cu dânsa cele mai dragi cărți din bibliotecă personală de la București. Înainte de a se înălța la ceruri, a donat toate cărțile sale mănăstirii, puținele lucruri personale le-a lasat măicuțelor de la Văratec. Verigheta de căsătorie a dat-o tot Mănăstirii Văratec, iar cea a soțului Catedralei Sfântul Ioan din Suceava, pentru a se auri obiectele de cult religioase. Dorința domniei sale de a fi îngropată la Putna, acolo unde se află și rămășițele pământești ale lui Ștefan cel Mare, a fost îndeplinită.

Strămutarea dânssei la mănăstire se aseamănă cu dorința celui care l-a studiat și admirat o viață, Mihai Eminescu, cel care își dorea atât de mult să se întoarcă la natură, la viața spirituală și să scape tumultul obositor al orașului. Domnia sa l-a iubit atât de mult pe marele poet încât, nici înainte de a muri nu l-a uitat o clipă, cum nu a uitat să se roage pentru sufletul acestuia. Am rămas impresionat de sfatul care i l-a dat înainte de pleca din această lume, unui prieten⁸: „... când veți fi în restriște și indoială, când veți avea suferință și boală, necaz sau bucurie, aprindeți o lumânare, o singură lumânare și pentru sufletul lui Mihai Eminescu.” Eu zic să aprindem o lumânare și pentru sufletul măicuței Benedicta, căci sfat din sfat și dar din dar... se face rai!

5

¹ Regretatul meu dascăl, Aurel-Dragoș Munteanu, distins scriitor, intelectual, om politic și diplomat (fost ambasador al României la ONU și mai apoi în Statele Unite)

² Zoe Dumitrescu Bușulenga, Eminescu, Editura Tineretului, București, 1963

³ Este vorba de renumita regizoare de teatru Zoe Anghel Stanca, fosta mea profesoară de arta actorului.

⁴ Kiwi (kiwies), poreclă cu care îi alintă australienii pe neozelandezi.

⁵ Alain Guillerrou, doctor în litere, profesor la Sorbona (Ecole Nationale des langues orientales vivantes), a scris un studiu despre Eminescu, cu titlu „La Genèse Intérieure de poésies d’Eminescu”, apărut la Paris în 1963

⁶ Rosa del Conte, fostă profesoară de limba și literatură română la Facultatea de Litere și Filosofie din Roma și la Universitatea din Milano. A predat și la universitatea din București și Cluj. Eminescolog de prestigiu, a editat încă din 1961 la Modena volumul „Mihai Eminescu o dell’ Assoluto”. Prietenă a Z.D. Bușulenga.

⁷ „În opinia mea, Zoe Dumitrescu-Bușulenga este marea doamnă a literaturii române!”, traducere din limba engleză („dame” = titlu englezesc de noblețe)

⁸ Matei Romeo Pitulan, „In memoriam”, *File de jurnal*, Oglinda Literară, Nr. 55, 2006